

Hvoraf navnet barbitursyre?

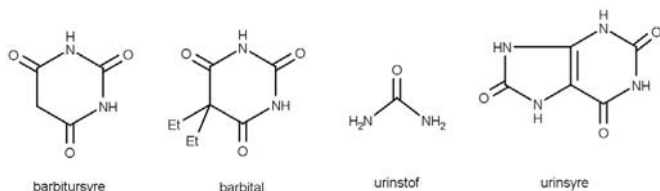
Da Hans Toftlund i 2007 [1] anmeldte Alexander Sennings første kemoetymologiske bog [2], hæftede han sig ved, at Senning ikke foldede sig helt ud med hensyn til den uklare oprindelse af navnet barbitursyre (i [2] læser man blot: 'barbituric acid, of uncertain origin, probably derived from the name Barbara, and urine').

Om det nu skyldes Toftlunds bemærkninger eller ej, så kom Senning med en meget mere udførlig behandling i sin næste bog [3], hvor han omtaler fire mulige oprindelser til navnet.

Navnet barbitursyre blev givet af Adolf von Baeyer, som vi mødte i *Dansk Kemi* [4], og den første forklaring er den allerede nævnte: von Baeyer kendte en kvinde ved navn Barbara, måske hans kæreste, og med den sidste del af navnet tænkte han på urinstofmotivet, som tydeligt ses i strukturen (figur 1; en syntesevej til barbitursyre er at kondensere en malonsyreester med urinstof).

Den næste mulige forklaring skulle være, at von Baeyer havde fremstillet stoffet på St. Barbaras dag (4. december), og ved en frokost med et kompagni artilleriofficerer foreslog de von Baeyer at opkalde stoffet efter St. Barbara, som i øvrigt også er artilleristernes skytshelgen.

De to sidste mulige forklaringer har begge noget med skæg at gøre. Den ene var fremsat af den amerikanske kemiker L.F. Fieser, som åbenbart trak den tilbage, men her er den så alligevel. Angiveligt så von Baeyer barbitursyre som *nøglen* til sin forståelse af urinsyres struktur (se igen figur 1), og da det tyske ord *Schlüsselbart* betyder nøglekam, og den sidste del er Bart, som er *barba* på latin, voilà, så har vi en noget usandsynlig forklaring.

Figur 1. Af barbitursyre afledes en række forbindelser, kaldet *barbiturater*, som har været brugt medicinsk, barbital, for eksempel i sovemidlet Veronal. Systematiske navne for de tre cykliske forbindelser her kan findes ved opslag på webstedet *Dansk Kemisk Nomenklatur* [5]. Navnet urinstof er faktisk et stamnavn i den systematiske nomenklatur (*urea* på engelsk).

Den sidste og mest skægge(de) forklaring refererer til *Usnea barbata*, en skæglav-art. Forbindelsen til barbitursyre er dog ifølge Senning hverken bevist eller rationaliseret. Det er ikke desto mindre den forklaring, der anføres af Webster [6]. Oxford derimod holder sig til Barbara [7]. Encyklopædien har en helt femte forklaring [8], og læseren kan let via Wikipedia-opslag finde kilder som [9,10] med endnu flere bud. Vi stopper her!

Man ville normalt kalde navnene barbitursyre, barbital og urinsyre for trivialnavne. IUPAC's definition af *trivial name* er 'A name having no part used in a systematic sense'. Man kan så diskutere, om 'syre' er brugt i en systematisk betydning. Det vil vi gøre i en senere artikel, men barbitursyre er i det mindste en hæderlig Brønsted-syre, noget stærkere end eddikesyre (modsat barbital og urinsyre, hvoraf den sidste vel snarere er karakteriseret ved sin uhyre ringe opløselighed). Navnet barbital er misvisende, da der ikke er tale om et aldehyd. Ifølge Senning er det dannet i analogi til chloral (2,2,2-trichlorethanal), som har en lignende virkning som sovemiddel.

Ture Damhus: editor@kemisknomenklatur.dk
Kemisk Forenings Nomenklaturudvalg

Referencer

1. H. Toftlund: De kemiske navnes oprindelse, anmeldelse af [2], *Dansk Kemi* **88** nr. 6/7 (2007) 38.
2. A. Senning: *Elsevier's Dictionary of Chemoetymology* [Elsevier 2007; ISBN 0-444-52239-5].
3. A. Senning: *The Etymology of Chemical Names - Tradition and Convenience vs. Rationality in Chemical Nomenclature* [De Gruyter 2019; ISBN 978-3-11-061106-9].
4. A. Senning: På rundtur i den kemiske nomenklatur's rædselskabinet, *Dansk Kemi* **101** nr. 5 (2020) 24-25.
5. www.kemisknomenklatur.dk.
6. *Webster's New World College Dictionary* [4th Ed., Macmillan 2001].
7. *Oxford English Reference Dictionary* [2nd Ed., Oxford University Press 2003].
8. *Den Store Danske Encyklopædi* (1995): Barbitursyre, sammentrækning af ital. *barbabetola* 'sukkerroe, rødbede' og *urat* 'salt af urinsyre' og *syre*.
9. R.H. Anders: Geschichte eines Schlafmittels, *Pharm. Zeitung* 47/2003 skriver om von Baeyer, uden yderligere henvisninger: "Durch Abbau identifizierte er sie als Malonylharnstoff und nannte sie Barbitursäure nach der (be-)trügerischen Alchemistin Barbara von Cilly, Gemahlin des Kaisers Sigismund".
10. G.B. Kauffman: Adolf von Baeyer and the naming of Barbituric Acid, *J.Chem. Educ.* **57** #3 (1980) 222-223 nævner, at i yderligere en historie var Barbara en servitrice i en bar i München, som leverede urinprøver til von Baeyers undersøgelser over urinsyre og beslægtede forbindelser!

TAPIR HL LEAK DETECTION

TAPIR HL leak detector er specielt designet til at lokalisere og kvantificere lækager i din vakuumpå proces.
Undgå yderligere omkostninger på grund af lækager.
Få din TAPIR nu.

Busch Vakuumenteknik A/S
+45 87 88 07 77
info@busch.dk
www.buschvacuum.com

BUSCH
VACUUM SOLUTIONS